

Másfél század után sincs sírja, sem emlékjele a demokrácia első magyar vértanuinak

A Martinovics-katé vértanuiról kivégzésük után több mint fél századig beszélni is tilos volt és az első magyar nyelvű ismertetés csak 1848-ban, a sajtó felszabadulása után jelent meg. Jókai Mór írta az Életképekben A világhírű Martinovics összeesküvési pör részletei címmel. „Halljátok a neveket, miket eddig leírni nem volt szabad, miknek emlékét mély sírba temették... s a hozzákötött eszméket fekete szemfedővel fedezték el... Meg kelle halniok... mert fejükben a fölvilágosodás és az ember szeretet napja lángolt...” — írja Jókai elragadtatott hangú cikkében, amelynek érdekességét növeli, hogy bár szájhagyományok, „külhoni újságközlések” és egy helyadat nélküli francia nyomtatvány alapján készült, lényegében megegyezik a történelemmel. Ez a „Röpüj fel véres függöny” kezdetű cikke és Petőfi verse az első emlékezés Magyarországon, de továbbra is kísérték őket sorsuk tragikumá, hogy eszményükért áldozott életük elégtételt halhatatlanságukban sem érték el. A francia forradalom eszméiért haltak meg, de az akkori francia sajtó — csak 6-hat sorban emlékezett meg vértanuságukról.

Az első emlékünnap — és a századik évforduló tilalma

Az 1848 április 22-i országgyűlés ünnepelte meg elsőnek emléküket, hogy aztán másfél századon át hivatalos emlékezésben ne legyen részük. Ekkor javaslat is hangzott el a vértanuk csontjainak felkutatására, ez azonban csak — 66 év után történt meg. Nemesak az önkényuralom, hanem a kiegészés után is csupán a „rebellisek” emlékeztek meg róluk.

1895-ben, a kivégzés századik évfordulóját sem ünnepelheték meg nyilvánosan az ország fővárosában. Heteken át készülődött a szervezőbizottság: néhány fiatal író és újságíró — Lenkey Gusztáv, Scheffer László, Inezedy László, Kornai István és Dura Máté —, hogy országos ünneplést készítsen elő. A rendőrség azonban megtiltotta a Vörmezőre tervezett ünnep megtartását! Másnap ugyan közzétették az ellenzéki lapokban, hogy bár hajnalban lovas és gyalogos rendőrök szállították meg a Vörmezőt, „többszáz” tüntető kisebb csoportokban kalaplevéve körüljárta a Vörmezőt, de — mint szemtanútól tudom — csak az ünneplés előkészítői és még néhányan zárandokoltak ki oda. Reggel félhatkor azonban bérkocsi állt meg a Vörmező „Attila-utcai sarkánál” és egy lefátyolozott, gyászborult hölgy lépett ki belőle. Hatalmas, piros-fehér-zöld szalagos babékoszorút akasztott az útszéti fára, majd nyomban visszaült a bérkocsiba és elhajtatott. A gyászruhás hölgy — Jászai Mari volt, akit az előbb említett írók és újságírók kértek meg erre, remélve, hogy mint a Nemzeti Színház ünnepelt művésznőjét, a rendőrség nem gátolja meg kegyeletes cselekedetében. Így is történt, de „a detektívek, amint a

vasott fel a vértanukról. Ambrus Zoltán „Martinovics” címmel tárcát írt az egyik budapesti napilapban.

Megtalálják a vértanuk fityokban elásott csontjait

A 48-as országgyűlési javaslat végrehajtására ezután sem került sor. Gárdonyi Albert, a főváros egykori főlevéltárosa 1914-ben egy 1810. évi mérnöki térrajzon 7 páros kereszttel jelölt helyet vett észre és a jelmagyarázatokból kiderült, hogy e helyen nyugosznak a vértanuk. A főváros, miután Gárdonyi közzétette felfedezését, elrendelte az addig ismeretlen sírok felkutatását. A térrajzon megjelölt hely a Magyar Hírmondó egykori tudósítását igazolta, hogy — a szájhagyománnyal ellentétben — a polgári temetőn kívül hantolták el őket. A Kútvolgyi-út, Budakeszi-út és a régi katonai temető közt fekvő háromszög alakú vismosásos területen hetekig tartó kutatás után éppen az első kivégzések 119-ik évfordulóján, május 20-án jutottak nyomukra és három nap múltán már fellátták a sírokat. Martinovics külön sírban porladt, négy igazgatója: Hajnóczky, József, Laczkovics János, Szentmarjay Ferenc és gróf Zsigray Jakab közös sírban, a június 3-án lefejezett Óz Pál és Szoláresik Sándor pedig egy-egy külön sírban nyugodott. A csontvázakat nyakcsigolyáin megtalálták a pallosvágás nyomát, levágott fejük koponyájára a lábszárcsontjaik között hevert. Ezután az emberiani intézetben hosszas és részletes vizsgálat után azonosították a csontvázakat.

A főváros ekkor 30.000 koronát szavazott meg emlékművekre, de aztán kitört az első világháború. A vértanuk csontjai 12 évig hevertek a főváros levélárában vásládákban, 1926-ban csöndben elhelyezték csontjaikat a Kérepésti temető 412. számú üres családi sírboltjában és fölvészték rá a neveket. Mielő eltemetésükre és emléküik megjelölésére ezután sem gondolt senki, mert a forradalmak után igyekeztek nevüket feledésbe süllyeszteni, az akkori történelmírók (Fraknói, Mályusz) pedig tévesen ítélték meg mozgalmukat.

Mikor kerülnek végleges sírjukba a vértanuk hamvai?

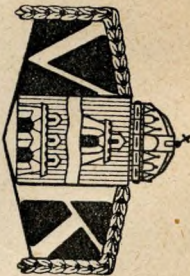
1945-ben volt 150 éve, hogy Martinovicsot és társait kivégezték, de a vértanuknak még ma sincs végleges sírja, sem emlékműve. A fel-

szabadulás első hónapjainak új életkezdési nagy lázában meg is feledkeztek róluk, de 1946-ban a főváros — pályázati hirdetésnyelnek szövege szerint — a „népi szabadság eszméinek diadalra jutása idején időszerűnek látta”, hogy megadja a végisztességet és a Kútvolgyi-úti lejtőn, csontjaik felhalálási helyén eltemetve, végleges sírjuk fölé építészeti jellegű, esetleg szobrászati művekkel ékített feliratos emlékművet emeljen. A pályázat első díját — 8 millió adópengőt! — 1947-ben Schaffer Ferencnek ítéltek oda. Utóbb azonban azt tervezték, hogy a környezethez alka masabb emlékmű tervére új pályázatot írnak ki.

A Martinovics-emlékmű ügye szövege egészen elakadt. Még mindig nem döntötték el véglegesen, hogy az egyszer már kijelölt helyre temetik-e őket és említi a pályázatot sem hirdették meg újra. Az emlékmű megvalósítására az ideai költségvetés sem irányzott elő összeget, tehát a mauzóleum — melynek méltó helye szerintünk vértanuságuk színhelye, a Vörmező volna — ebben az esztendőben sem készül el.

Az emlékmű az ötéves terv keretében bizonyára elkészül, de inkább csak a nevüket őrzi majd. Időszerű volna azonban közzétenni műveiket, különösen Szentmarjay és Óz kéziratban maradó munkáit, hogy ne csak nevük, hanem szellemük is új életre keljen.

Tamás Ernő

Budapestre vonatkozó újságcikkek

Szerző: Tamás Ernő

Cím: Melyek a 48 utcai sír sírja a demokrácia első vértanuinak

1949. 07. 20

(Köt. v. filiz.)

(Oldal)

Székesfővárosi lírányomda 1926 — 8891

Oszályozás

92
Martinovicsok sírja
"1949"

folyl. Teil